

A XVIII. századi győr–újvárosi személynévhasználat Szociolingvisztikai szempontú megközelítés

I. A személynevek társadalmi meghatározottsága. – A társadalom befolyásolja, sőt meghatározza a tulajdonnév-használatot. A tulajdonnéven belül a személynév, de különösen – véglegesülése időszakában – a családnév társadalmi meghatározottsága rendkívül jelentős. A társadalmi körülmények következményeit is ott látjuk a névhasználatban: kezdetben a családnév kialakulásában, később a megkülönböztető elemek alkalmazásában, majd a névváltoztatásokban stb. Természetesen a névkincs szoros kapcsolatban áll a társadalom különböző tényezőivel, ebből is következik, hogy a névhasználatot, az egyes névélettani folyamatokat a nyelven kívüli hatások erősen befolyásolják. „a név nem nyelvi kritériumok, hanem szociokulturális körülmények révén lesz név” – idézi TOLCSVAI NAGY GÁBOR gondolatát HAJDÚ MIHÁLY (1998: 10). Ezért mondhatjuk, hogy a szociolingvisztika nagy szerepet játszik a tulajdonnév tartalmának, fogalmának, meghatározásának értelmezésében, de a nevek használatáról is csak a szociolingvisztika segítségével tudunk teljes képet alkotni.

A XVIII. századra a családnévhasználat többé-kevésbé megszilárdult, de az egy-egy személyhez kötődő családnév a végleges formáját, következetes alkalmazását csak a XVIII. század vége felé nyerte el. Az 1700-as évek első felében, közepén még az tapasztalható, hogy a közösség tagjainak megnevezése változhat, a személyhez kapcsolódó családnév cserélődhet. Vajon mi idézheti elő a családnévhasználat bizonytalanságát? A feltett kérdésre az egyik lehetséges válasz az, hogy a közösség tagjainak többsége ekkor még nem ismerte a környezetében élők öröklődővé vált, öröklődővé váló családnévét. Hiszen akkor válhat egy családnév a szerepét betöltő tulajdonnévvé, amikor nem csupán a viselője és rajta kívül még néhány ember szá-

mára tölti be identifikáló funkcióját, hanem a közösség nagy része a családnév alapján tudja őt azonosítani. „A szabályosan öröklődő, kételemű névrendszer kialakulását Magyarországon a XVII–XVIII. századra szokás tenni” – idézi a MEZŐ ANDRÁS által megfogalmazott gondolatot HAJDÚ MIHÁLY (2003: 736). De amikor ezt a kijelentést tesszük, akkor a férfiak családnévére, pontosabban a családfők családnévére gondolunk. Vajon a nők és a gyermekek családnéve is ugyanebben az időszakban vált kötelezően elfogadott és következetesen használt, az őt ismerő közösség szinte minden tagja által ismert családnévvé? Az alább következő példák, elemzések, értelmezések segítségével egyrészt azt mutatom be, hogy nemek és életkor szerint különbözik a XVIII. századi családnévhasználat, másrészt azt, hogy a nők és a kiskorúak családnévvél történő azonosítása – írásban! – csak a XVIII. század második felében vagy inkább a század végén lesz következetes. Tehát a társadalmi viselkedés, a nők, a gyermekek társadalmi megítélése visszatükröződik a névhasználatban. A vizsgált korpuszból nyert adatok azt bizonyítják, hogy a nyelvi és a társadalmi folyamatok összefüggenek, azaz az adott személy neme, életkora és társadalmi helyzete meghatározza, befolyásolja a névvel való ellátottságot. Az természetesen világosan kimutatható, hogy a nőknek és a gyermekeknek ugyanúgy van család- és keresztnéve, mint a férfiaknak. Azaz minőségi, nyelvi különbséget nem lehet felmutatni, de a mindennapi alkalmazás, a nők és a gyermekek családnévének használata, a családnév rögzítésének következetessége és gyakorisága eltér a férfiakra vonatkozó névhasználatától. Mindebből a társadalmi hierarchiára lehet következtetni, fel lehet állítani a társadalomban a fontossági sorrendet a névvel való megnevezés, a névhasználat gyakorlata alapján.

A több évszázaddal korábbi névhasználat nyelven kívüli tényezőinek feltárására, a társadalmi környezet tulajdonnévre, személynévre gyakorolt hatásának vizsgálatára kiváló forrásul szolgálnak az anyakönyvi bejegyzések. A névhasználat szociológiai meghatározottságáról főként a halotti anyakönyvek tartalmaznak sok információt. A születési vagy házassági anyakönyvekben ugyancsak előfordulnak hasznos adatok, de gyérebben. Az alábbiakban azt vizsgálom meg, hogy a halotti anyakönyvek bejegyzéseiből lehet-e következtetni az adott személy társadalmi fontosságára, az adott közösségben betöltött szerepére, a meghalt személy egykori jelentőségére, fontosságára, azaz milyen mértékben függenek össze a lejegyzett név szerkezeti, alaki, formai jegyei a nevet viselő személy társadalmi helyzetével. Megvizsgálom azt, hogy nemek és életkor szerint van-e különbség a névhasználatban, illetve azt, hogy a társadalmi státusz, a közösségen belüli szerep eredményez-e eltérést a név bejegyzésében.

II. A családnévhasználat végleges megszilárdulása. – Különböző területeken végzett vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a XVIII. század kezdetén még a családfők (akik általában a férfiak voltak, de néha összeírásokban látjuk, hogy özvegyasszonyok is szerepeltek ilyen státuszban) teljes személynévvél való azonosítása nem kivétel nélküli (HAJDÚ: 2003: 736; BENKŐ: 1949: 22). Különösen nem következetes és nem egyértelmű a gyermekek és a nők vagy az alacsonyabb társadalmi presztízsű személyek névvel történő identifikálása. Erre jó példákat szolgáltathatnak a magyar nyelvű protestáns halotti anyakönyvi bejegyzések.

Mint ismert, a református és evangélikus anyakönyveket a XVIII. század folyamán jórészt magyar nyelven írták, ellentétben a római katolikusokéval, ezeket ugyanis az 1830-as évek közepéig latin nyelven vezették. Az anyanyelvűség kedvezett a mindennapi névhasználat lejegyzésének. Így a protestáns anyakönyvekben a század első felében nagyon sok értékes bejegyzés található.

A családnévhasználat végleges megszilárdulásának folyamatára, a családnévhasználat jellemzőire a Győrhez szorosan kötődő Újváros nevű település (ma Győr egyik városrésze) halotti anyakönyveinek bejegyzéseiben kerestem a példákat. Néha egy-egy adatot más forrásból is idézek, de a tipizálás alapját az anyakönyvekbe lejegyzett nevek adják. Újváros lakossága a XVII. században, a török pusztítások után kezdett újból megtelepedni, és a folyamatos lakosságszám-növekedés még az 1700-as években is jellemző volt. Mind az összeírásokban, mind az anyakönyvekben tapasztalható, hogy sok esetben a családnév mellett vagy esetleg helyette kialakult egy megkülönböztető név.

A XVIII. században lezajló folyamatban kerestem a szabályszerűséget. A különböző felekezetek anyakönyveiben található nagy mennyiségű névanyag szolgáltatja az adatokat.

1. A férfiak családnévéről. – Az alább következő adatok alapján első megállapításként megfogalmazható, hogy körülbelül az 1730-as évekig a névbejegyzések nemek és életkor tekintetében eltérőek. Ezt mutatják a halotti anyakönyvek, de a polgárfelvételt rögzítő jegyzőkönyv szintén (MORVAI 2007). Az elhunyt felnőtt férfiak nevének rögzítése általában szabályosan, azaz családnév és teljes alakú keresztnév formájában történt. Nem így az asszonyoké és a gyermekeké – erre később térek ki. A férfineveknél ritkán fordult elő, hogy a hivatalos családnév mellett a keresztnévet nem a teljes alakjában írták. Elvétve, csak kivételesen találtam becéző formában férfikeresztnéveket. Néhány példa: *Petróczi Sigának fiatskája* (1730), *Balog Miskáné egy jól tevő Özvegy Asszony* (1732), *Horváth, alias Sárzó Bentze* (1731); *Szabó Istók felesége* (1731); *Nagy Istók felesége* (1732), *Erdéli Palkó mészáros inas* (1739). A példák egy részében a nem hivatalos formájú keresztnév asszonynevében szerepelt, talán emiatt is írták becéző alakban a férfikeresztnévet. Vagy a másik esetben a meghalt személy fiatal életkora magyarázhatta az *Istók*, *Palkó*, azaz a mindennapokban használatos becéző névalakokat. A magyar nyelvű példák az evangélikus halotti anyakönyvből valók.

A beírást végző személy gyakran törekedett arra, hogy a férfiakat megkülönböztető névelemmel, pontosító körülírással lássa el, hogy az ő azonosításuk még egyértelműbb lehessen: *Nagy Jánosnak a Rábcza utcában kis leánykája* (1737); *Komáromi Fazikas Zambó Pál* (1741). A római katolikus halotti anyakönyvben *Martinus Takáts alias Horváth* név olvasható (1757).

A leírtak ellenére mégis érződik a családnévhasználat bizonytalansága. Igaz, hogy a férfiak teljes nevét beírták, és igaz, hogy a családnév mellett egy újabb, harmadik névelemmel igyekeztek pontosan azonosítani az elhunyt személyt. Véleményem szerint azonban a XVIII. század elején a sok harmadik, többedik elemként – a családnév és a keresztnév elé, mögé – beírt újabb név éppen a családnévhasználat bizonytalanságát jelzi. Általában az *alias*, ritkábban az *aliter* szóval kapcsolódtak

össze a két családnévelemet. Később a magyar megfelelők: a *vagy*, *avagy*, *másként*, *másképpen* szavak kerültek a két névelem közé. Gyakran értelmező, azaz helyet, kort, foglalkozást jelölő szavak, szerkezetek álltak a családnév mellett. A XVIII. században fordult elő e névforma gyakrabban, de akad az 1800-as években is (VARGA 2006: 118). Úgy tűnik, hogy a kétféle névelem küzd az öröklődővé válásért, még nem dőlt el, melyik elem válik véglegesen családnévvé (HAJDÚ 2003: 756). A beírás sorrendje nem nyújt segítséget abban, hogy melyik névelem milyen szerepkörrel rendelkezett, ugyanis még egy kéz írásánál sem tapasztalható következetes sorrend. Hol az első, hol a második helyre, hol a személynév után zárójelbe írja be az anyakönyvet vagy jegyzőkönyvet vezető személy a harmadik névelemet. Jó példa erre a sorrendváltásra az összeírásokban és az anyakönyvekben is megtalálható kételemű családnév: *Horvát aliter Bene*, majd egy más időpontban *Bene aliter Horvát*. Ugyanarról a személyről van szó, ezt a név melletti egyéb adatok megerősítik. Az *alias*-os, *aliter*-es név annak a közösségnek fontos – tapasztalatom szerint –, amelyik a név segítségével akarja a köztük élő embert azonosítani. A másoktól való egyértelmű megkülönböztetést, a személy pontos identifikálását szolgálhatják ezek a névelemek. Egy 1737-ből származó adat az egyelemű családnév kialakulásának folyamatába is betekintést enged: *Légrádi, aliter Török István, nemzetségére nézve Török, de Istennek kegyelme által meg tért. 83 eszt: katona renden lévő temettetett el* (1737). A *Légrádi* vált – a leszármazottak adatai alapján erre lehet következtetni – a végleges családnévvé.

A Győri polgárkönyvben (MORVAI 2007) szintén – ez a jegyzőkönyv 1600 és 1743 közötti adatokat tartalmaz – a családnévhasználat megszilárdulási folyamatának fontos tanúköveit találhatjuk. Néha nyomon követhető vagy a kételemű, vagy az *alias*-os névalak segítségével, ahogy az eredeti idegen hangzású nevet felváltja egy magyar hangzású, magyar jelentésű szó: *Adamus Fekete aliter Kasszány graeci ritus de professione culcitrarius filius hujas* (1740). Egyértelműen a *Fekete* lesz a végleges családnév, ezt a görögkeleti anyakönyvek bizonyítják. A *Kasszány* családnév nem található az ortodox anyakönyvekben, a *Fekete* viszont később is gyakori név volt az újvárosi rác családok között. A legtöbb esetben idegenből betelepült lakosok neve mellé került egy újabb, harmadik elem, amely gyakran az etnikai hovatartozást foglalta magában, de vonatkozhatott a foglalkozásra vagy a származási helyre is. Hogy valóban a családnévhasználat bizonytalanságát üzenheti ez a névtípus, arra XVII. századi példák tömegét lehet igazolásul felsorakoztatni. Az 1600-as évekbeli összeírásokban, jegyzőkönyvekben, végrendeletekben gyakran olvashatók ilyen formai felépítésű családnevek, mint például *Christoph Hop alias Wiener*. Amikor a családnévhasználat megszilárdult, és a közösség tagjai egyre inkább ismerték és alkalmazták az adott személyhez kötődő családnevet, akkor maradtak el a harmadik, negyedik névelemek a névanyagokból. Ismét a XVII. századi győri polgárok nevét tartalmazó Győri polgárkönyvből idézek néhány bejegyzést: *Zseöcz Geörgy alias Totth* (1618), *Tott alias Osziarovicz Zsoch Miklos* (1622); *Varga alias Bohicz Miklós* (1623); *Blasius Gaiszler al[ite]r Szuneghiarho* (1640); *Bede Miklos aliter Szabo* (1680); *Petcj Innocentius aliter Gombkötő* (1684).

A halotti anyakönyvi bejegyzések nem ritkán a különböző személyek közötti kapcsolatokról is szólnak. Időnként kiviláglott a beírást végző személy és a leírt név

viselőjének jó vagy rossz viszonya, esetleg rokoni kapcsolata: *Takács Imre Öcsém Uram* (1732). És néha meglepő személyes véleménynyilvánítás, indulatos megjegyzés is olvasható: „*Pap István egy rút korhel kálvinista ember*” (1736), akit az evangélikus hitű felesége temettetett el, ezért került a neve az evangélikus halotti anyakönyvbe, nem pedig a reformátusok közé. A következő bejegyzés – valószínű – a megnevezett férfi személy helyi társadalmi jelentőségére, ismertségére utalhat: *Wótsei Pál Napa* (1728), hiszen az asszonyt temették, ennek ellenére a veje neve olvasható.

A családnév előtt álló névkiegészítők általában az elnevezett korára, családi állapotára vagy társadalmi státuszára utaltak: *Néhai N[em]zetes Káldi Mihálynak Árvája*; vagy *Farkas Mátyás Uram*.

Egyrészt megállapítható tehát az, hogy a férfineveknél családnévet és teljes alakú keresztnevet írtak az anyakönyvbe, másrészt azonban az is, hogy a családnévhasználat még nem tökéletes, ezt igazolják a családnév melletti *alias*-os és más névelemek. A férfineveknél gyakran látható, hogy névkiegészítővel a rangra, pozícióra vagy valamilyen kapcsolatra utaltak.

2. A z a s s z o n y n e v e k r ő l . – A férjzett nők nevét lényegesen változatosabb alakokban jegyezték le, mint a férfineveket. A nők társadalmi, jogi helyzete alárendeltebb volt, mint a férfiaké, ez megmutatkozott a női nevek rögzítésében is. Gyakori a névelemhiány, sőt a névhiány, nem ritkán körülírással, névkiegészítőkkal nevezik meg az asszonyokat. Ezeknek a névkiegészítőknek – gyakran ideiglenesen, csak abban az adott szövegekörnyezetben – tulajdonnévi szerepük lesz, ugyanis segítik az identifikációt, sokszor azonosítanak, esetleg kiegészítenek, pontosítanak, vagy éppen értelmezőként követik a személynevet, de ez által teszik egyértelműen azonosíthatóvá a megnevezett személyt. A névkiegészítő grammatikailag is (birtokviszony) és jelentésben tekintetében is szorosan kötődik a környezetében levő tulajdonnévhez, tehát annak részévé válik, sőt közszóból alkalmi használatú tulajdonnévvé alakulhat (HAJDÚ 1999: 277).

Az asszonynevek történetével, szerkezetének, jelentésének kutatásával többen foglalkoztak. A *-né* képző kialakulását PAIS DEZSŐ (1951), az asszonynevek történetiségét PAPP LÁSZLÓ (1960) és B. GERGELY PIROSKA (1993, 1995) követte végig. B. GERGELY PIROSKA a XVI–XIX. századi asszonynev-használatot az „Erdélyi magyar szótörténeti tár” alapján vizsgálta. FERCSIK ERZSÉBET az asszonynevek, női nevek történetiségén túl a mai asszonynevhasználatot is kutatja (FERCSIK 2003, 2005, 2008).

Az asszonyneveket szerkezetük szerint csoportosítva találunk körülírással azonosítást, amikor a leánykori név egyik eleme sem szerepel a leírt névben, de természetesen találunk olyan neveket, amelyekben a leánykori név egyik vagy másik, vagy akár mindkét eleme megjelenik, akár különböző névkiegészítőkkal együtt is. „A teljes szerkezetű asszonynevek általában három jól elkülöníthető részből állnak: a férj teljes neve, a nő teljes neve és a közöttük lévő viszonyt, azaz a házasság állapotot kifejező nyelvi elemek” (FERCSIK 2005: 31–2). A három névrész sorrendje, valamint ennek teljes vagy redukált volta alapján csoportosíthatók a nevek. A névformák, névelemek sorrendje, a névkiegészítők vizsgálata alapján névtípusokat lehet

felállítani. Nemritkán a névforma és a vele megnevezett személy társadalmi helyzete közötti összefüggés is nyomon követhető. A névhasználatban megjelenő névformák gyakoriságát, a nevek megterheltségét szintén vizsgálhatjuk.

A személynév mellett található különböző névkiegészítők, ezek általában közszók: *asszony, feleség, özvegy, hátra hagyott özvegy, házas társa, hűtös* vagy *hitvös társa*. Lehetnek önálló lexémák, a feleség szó vagy ennek szinonimái; viszonyt jelölő lexémák: általában a férj nevével birtokviszonyban állnak, vagy a név után birtokos személyjeles alakban fordulnak elő. Természetesen a *-né* képző ugyancsak a házasságra utal (FERCSIK 2005).

A XVIII. század első felében az asszonyok megnevezése igen gyakran körülírással történt, ami általában annyit jelent, hogy az asszony leánykori személynevének egyik eleme sem szerepelt a leírt névalakban, leggyakrabban a férj, de néha az apa, a fia, sőt a veje neve alapján identifikálták az asszonyt, tehát csak különböző viszonyító elemek segítségével volt azonosítható.

A nevek grammatikai leírásában elkülönítettem a körülírással azonosítási módot – a leánykori név egyik eleme sem szerepel a bejegyzett névben – és az asszonyok leánykori nevéből legalább egy elemet vagy a teljes névformát tartalmazó egyedítést. Ez utóbbi vagy a férj teljes neve és az asszony teljes neve, vagy másik lehetőségként az asszony teljes neve, esetleg az asszony keresztnéve valamely névkiegészítővel együtt.

A három felekezet (katolikus, evangélikus, református) halotti anyakönyveinek névanyaga alapján összehasonlítást készítettem arról, hogy hol milyen mértékű az asszonynevek, illetve a felnőtt, de hajadon nők nevének a következetes, hivatalos formájú használata. Két-két időszakot választottam ki: 1739–1743 és 1789–1793 közötti 5–5 évet. Egymástól távoli időszakban ezek az évek kínáltak összevethető adatokat. Ugyanis a századelőn hol az egyik, hol a másik halotti anyakönyv hiányos vagy nehezen olvasható, 1749 és 1783 között pedig a protestáns anyakönyvezés szünetelt, e felekezet híveinek nevét is a katolikus anyakönyvekbe írták. A bejegyzések alapján készült az alábbi statisztika.

1. táblázat

Az asszonynevek a halotti anyakönyvekben 1739–43 között

	római katolikus	evangélikus	református
nincs leánykori névelem	38 (44,7%)	71 (73,2%)	54 (80,6%)
van legalább egy leánykori névelem	47 (55,3%)	26 (26,8%)	13 (19,4%)
nevek száma	85	97	67

2. táblázat

Az asszonynevek a halotti anyakönyvekben 1789–93 között

	római katolikus	evangélikus	református
nincs leánykori névelem	3 (2,8%)	5 (5,5%)	21 (26,9%)
van legalább egy leánykori névelem	105 (97,2%)	86 (94,5%)	57 (73,1%)
nevek száma	108	91	78

A statisztikai elemzés szerint a XVIII. század első felének vége táján különbség mutatkozott a latin nyelven vezetett római katolikus és a magyar nyelvű protestáns anyakönyvek asszonynevhasználatát tükröző névbejegyzései között. Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a latin nyelv hivatalosabb szelleme miatt lehetséges az, hogy a katolikus anyakönyvekben fegyelmezettebben rögzítik a meghalt nők nevét. A protestáns anyakönyvekben a név-, illetve névelemelhagyás, valamint a névkiegészítőkkel történő körülírások sokfélesége lelhető fel. A századvég tájékán már az evangélikus anyakönyvekben is hasonlóan magas az asszonyok leánykori nevét feltüntető bejegyzés. Ennek azonban nemcsak nyelvi vagy névhasználati oka van, hanem egyszerűen az a magyarázat, hogy megváltozott az anyakönyvek szerkezete – táblázatos formában írták, és a fejlécben megadták, mely adatot kell beírni –, azaz a nők leánykori teljes nevének rögzítését elvárták a bejegyzést végző személytől.

Amikor 34 év kihagyás után 1783-tól ismét elindult a protestáns felekezetek önálló anyakönyvvezetése, akkor már a táblázatszerűen beosztott anyakönyvben a meghalt személy teljes nevét jegyezték le. Olyan esetekben, amikor az elhunyt személy felnőtt és házas volt, olyankor a házastárs nevét is beírták, amikor az elhunyt személy gyermek vagy nőtlen, illetve hajadon volt, akkor a szülők teljes nevét is rögzítették. Itt tehát a szabályosan vezetett anyakönyvben csak annyit látunk, hogy *Anna Pap* az elhunyt személy, a férj pedig *Georgius Kozma*. Megállapítható tehát, hogy ez idő tájt egyértelműen véglegesül a családnévhasználat.

A fenti eredményeken túl másik elemzési szempontként egy felekezet, nevezetesen az evangélikus gyülekezet halotti anyakönyveiből gyűjtöttem ki a felnőtt nőkre vonatkozatható neveket és a névszerűen viselkedő névkiegészítőket. Azért nem a katolikus vagy a református anyakönyveket választottam, mert az evangélikusokéi magyar nyelvűek, ellentétben a római katolikusokéval, és az evangélikusok vezette anyakönyvek több adatot tartalmaznak, mint az ugyancsak magyar nyelven írt református anyakönyvek.

A XVIII. század első felének evangélikus halotti anyakönyveiből a felnőtt nőkre vonatkozó bejegyzéseket összesítettem és kategorizáltam. 12-féle típust különítettem el.

1. A férj teljes neve + *feleség*, esetleg *özvegy* vagy *hátra hagyott özvegy* vagy *házos társa* vagy *hütvös* vagy *hitvös társa* (38,8%).

A leggyakoribb megoldás ez a körülírástól névtípus, amikor is a férj teljes nevét írták le, megjegyezve, hogy az ő házastársa hunyt el. A házassági kapcsolatot elég sok változattal nevezték meg: a *felesége*, *házos társa*, *hütvös társa*, *hitvös társa* szavakat, szó szerkezeteket találjuk a férj neve mellett. A férj teljes neve és a közszóval jelölt viszonyító elem között birtokviszony van. A következő jellemző példák sorolhatók ide: *Néhai Fuchs Mihál meg hagyott özvegye* (1725); *Török Mihálynak meg hagyot özvedgye* (1728); *Nagy Istók felesége* (1732); *Kurutz Szabó János felesége* (1733); *Varga János nevű embernek özvegye* (1733); *Prépost János hütvös társa* (1740); *Györgyi György felesége* (1742). Fiatalabb nők esetében leggyakrabban ezt a névtípust alkalmazta az anyakönyvet vezető lelkész. Hogy valóban nem idős nők voltak, az abból is látszik, hogy az említett asszonyok sokszor gyermekszülésben haltak meg – *Balog Istvánnak Gyermek Szülésben meg holt felesége*

(1730) –, vagy a következő sorban ilyen bejegyzés olvasható: *Ugyan ezeknek kis leányok is* (1748); *Vörös János piczinye és felesége* (1734).

Gyakori, hogy a házastársi viszonyon túl egyéb, azonosítást vagy szubjektív közlést nyújtó kiegészítő elem került a név elé: *Néhai Botka György özvegye* (1728); vagy a név mögé: Varga Jánosnak özvedgye *öreg jámbor* (1729); vagy a férj neve és a házastársi kapcsolatot megnevező névkiegészítő közé: *Órsi Mészáros György öreg ember felesége* (1725). A birtokviszonyt többféle grammatikai megoldással fejezhette ki a lejegyző személy: *Katona Istvánnak házas társa* (1727); *Taxonyi Péter házas társa* (1733). Némely esetben kiírta a birtokos jelző *-nak/-nek* ragját, némely esetben viszont jelöletlenül hagyta a szerkezetet. A meghalt férjre utal az *özvegy, hátra hagyott özvegy, hátra hagyott felesége* névkiegészítő.

2. A férj teljes neve + *-né* (31,6 %).

Gyakori típus a férj teljes nevéhez kapcsolt *-né* képzővel való körülírás. *Balog Mihályné 65 eszt. öreg asszony* (1725); *Öreg Méhes Mártonné özvegy asszony* (1726); *öreg Szakál Istvánné* (1729); *Sokorai Ferentzné Szegény öreg asszony* (1729); *Szakállós Jánosné Öreg Özvegy asszony* (1731); *Balog Miskáné egy jót tevő Özvegy Asszony* (1732); *nztes Csontos Györgyné asszony böcsületes Özvegy* (1732); *öreg Tót Jánosné özvegy* (1733); *Ujvári Istvánné 74 eszt. és 34 eszt. özvegy* (1735); *néhai Alapi Mihályné* (1739); *Kozma Gergölné* (1741).

Ebben a csoportban feltűnően sok az öregasszony, sőt az öreg- és özvegyasszony. Jellegzetessége ennek a típusnak, hogy az anyakönyvet vezető személy nem írja le az elhunyt asszony nevét, viszont sok egyéb, általában pozitív tartalmú tény közöl róla: *Szegény öreg asszony; egy jót tevő Özvegy Asszony; böcsületes Özvegy*. A névkiegészítők az életkor mellett az asszony életéről, tetteiről, a családi állapotról is adnak információt. Valószínű, hogy ez a névtípus az idős és átlagos társadalmi, szociális helyzetű – tehát sem a nagyon szegény, sem a kiemelkedően előnyös társadalmi csoport tagjai közé nem tartozó – személyekre vonatkozó névhasználatot tükrözött vissza. B. GERGELY PIROSKA vizsgálatai és ebből adódó megállapítása szerint „Ez a leggyakoribb és a legáltalánosabb megnevezési formája az asszonyoknak a XVI–XIX. században. Az asszonynevek vizsgált adatainak 51%-át ez a névforma teszi ki” (GERGELY 1993: 121). Az újvárosi anyagban kisebb arányban találtam ezt a névtípust.

3. A férj teljes neve + *felesége* vagy *házos társa* vagy *hütvös társa* vagy *hitvös társa*, valamint az asszony teljes leánykori neve (9,2%).

Gyakorisági sorrendben a harmadik helyen áll ez a típus. Ebben a férj nevéen túl az asszony teljes leánykori neve is szerepelt. Megfigyelhető, hogy a XVIII. század első felében folyamatosan – de nem nagy számban – előfordul a férj neve mellett az asszony leánykori teljes nevének a kírása. A *nemzetes* vagy a *vitézlő renden lévő* névkiegészítő, vagy éppen a német családnév (a német ajkúak általában katonák, illetve mesteremberek) arra utalhat, hogy a néven nevezett személy a helyi közösség megbecsültebb rétegébe tartozott. *Patonai Mihál felesége Nedőci Susanna* (1725); *Nemz: Atzél András uramnak ezen mi sz: Ecclesiánknak Cantorának házas társa, Koáts Rosina asszony* (1727); *néhai Szabó Mihál vitézlő renden lévő keresztén Atyánkfiának meg hagyott özvedgye Követses Jutka asszony* (1728); *nemzetes Kartsai Sigmund Ur házas társa Miskei Ersébeth asszony* (1729); *Nztes Nagy István*

Ur házasa társa, N: Radó Örsébeth (1733). Azonban találhatók olyan bejegyzések is, amelyekben a magasabb társadalmi pozícióra nem utal semmilyen névkiegészítő: *Horvát Sigmund felesége Halál Éva (1734); Horváth János felesége Vörös Panna (1739); Dávid Pálnak özvegye Szür Jutka (1740); Kamarási Ferentz Hüttöse Kováts Örsé assz.: (1744); néhai Öreg Matkovich Pál özvegye Fenyő Éva (1748).*

4. A férj teljes neve + *-né* képző és az asszony teljes neve, néha az *asszony* szóval kiegészítve (3,95%).

Talán a nő leánykori neve után írt asszony főnév a magasabb társadalmi rangot fejezte ki. *Néhai Petrótzi Sigmondné, Káldi Éva assz.: (1748); Nemzetes Tisztapataki Jánosné Pap Örsébeth asszony (1727); Fodor Thamásné, Balog Susánna asszony (1737); Gombás Andrásné, Bödő Panna (1743); Nemes Jánosné Vég Örsé (1745).*

„Az asszonynév mellett a feleség teljes leánykori nevét feltüntető névforma folyamatosan élt a XVI. századtól napjainkig. A nyelvtörténeti adatok sűrűsége gyakorisági sorrendben a harmadik helyen álló névformának mutatja, mely társadalmi kötöttség nélkül minden rendű-rangú asszonyt megilletett” (GERGELY 1993: 123). Az újjvárosi evangélikus közösség halotti anyakönyvében ritkábban fordult elő ez a névtípus, mint B. GERGELY PIROSKA vizsgálataiban. Ebben a névtípusban a névkiegészítők alapján az állapítható meg, hogy az elhunyt feleség házastársa élő személy volt. Természetesen csak feltételezés, mivel az adatokból biztos tények nem olvashatók ki, de a feltüntetett névkiegészítők nem utaltak arra, hogy az elhunyt feleség özvegy lett volna. Igaz, hogy egy példát ennek cáfolataként is találtam: *Néhai Tóth István özvegye Horváth Ilona (1747).*

5. A férj családnevéhez vagy foglalkozásához kapcsolt *-né* képző és – nem minden esetben – névkiegészítőként az *asszony* (2,6%).

Öreg Borosiné szegén koldus asszon (1730); Pénzváltóné (1741); Borosné egy Szegény asszony (1741); Örökösne Asszonyom (1747). Az első bejegyzés alapján azt gondolnánk, hogy a társadalom alsó rétegeire vonatkozhatna ez a névtípus, de ez nem mindig igazolható.

6. Az asszony leánykori teljes neve (sokszor az *asszony* névkiegészítővel együtt) + a férj teljes neve a *felesége* vagy egyéb névkiegészítővel (2%).

Timár Örsé asszony Nedőczy István felesége (1732); Nzetes Piller Ágotha assz.: Nztés Nagy Istv: Uram felesége (1737); Ragolya Kata assz.: Fodor Barbély Pál felesége (1743). A győri polgárfelvétel jegyzőkönyvei is tartalmaznak ide sorolható példákat: *Susanna Göllin pro priori Simonis Bátschek num vero Caroli Groll Relicta Vidua* (Győri polgárkönyv 1740), *Catharina Vendl relictá Michaelis Bondo vidua* (Győri polgárkönyv 1742).

Ebben az asszonynévtípusban érvényesülhet a latin nyelv szórendi hatása is, de lehet, hogy ezekben a szerkezetekben a férj neve egyszerűen értelmezői funkciót töltött be az egyedítésben. Valószínű, hogy a felsorolt esetekben a feleség szerepe, vagyoni helyzete vagy a társadalmi jelentősége volt nagyobb, ő hangsúlyosabban volt jelen a helyi közösségben, mint a férj. A polgárfelvételtől írt jegyzőkönyvben szereplő asszonyok általában özvegyek, emiatt rájuk mint családfőkre tekintettek, ez idézhette elő, hogy teljes leánykori nevüket – első helyen – feltüntették.

Az alábbi bejegyzés – *Elisabeth Német alias Ünnepné (1757)* – egy olyan asszonynévtípust képvisel, amelyre ezt az egyetlen példát találtam, azaz elsőként a

teljes leánykori név latinos sorrendben, utána *alias*-sal kapcsolták a férj családnevét a *-né* képzővel. Mivel több hasonló bejegyzést nem találtam, ezért nem tekintem külön típusnak.

7. A férj (apa) teljes neve + *felesége* vagy egyéb névkiegészítők (*leánya*), valamint az asszony (vagy leány) keresztnéve (2%).

Néhai Horvát Mártonnak özvedgye Panna asszon (1725); *Néhai Saidendorfer Jánosnak özvegye Mária Rosina* (1740). Német eredetű nevek esetén előfordult, hogy az asszonynak csak a keresztnévét írták be, valószínűleg a messziről betelepült család nőtagjainak családnevét a közösségben – a férj halála után – nem ismerhették.

A férj teljes neve + *-né* és az asszony keresztnéve típusra egy példa sem akadt, talán ez is erősíti, hogy a körülírástos névtípusnál a férj teljes neve + a *-né* képzős névforma kevésbé volt használatos, mint a férj teljes neve és a felesége stb. névkiegészítő forma.

8. Csak az asszony vagy leány keresztnéve szolgálja az identifikációt (2%).

Anna Apolonia frajlán (1743); *Egy szegény Éva asszony nevő öreg asszon* (1731); *egy szegény Kata nevű asszony* (1738); *egy Borka nevű Öreg leány* (1738); *Ilona, az Egyházi szegényeink közül egyik* (1739). Ebben a névtípusban idős, de nem házas nők neve is megtalálható, vagy olyanoké, akik a helyi társadalom perifériáján család nélkül éltek, talán családnevüket sem ismerte a közösség. Feltehetően a névelemhiány ellenére a helyi társadalom számára egyedítést jelentett a körülírt névforma.

9. Az apa, esetleg a fiú vagy a vej teljes neve és a *leánya*, esetleg *anyja* vagy *napa* közszói névkiegészítő.

Az alább sorolt néhány példát találtam erre a típusra, százalékos értéke elenyésző. *Nagy Márton Anyja asszony* (1747); *Néhai Katona Mihálynak hajadon leánya* (40 éves) (1735); *Wötsei Pál napa* (1728). Ebben a névtípusban egyértelműen látható, hogy a férfi személyéhez viszonyítva azonosították az elhunyt nőt, nyilvánvalóan ez a névhasználat azt az üzenetet hordozta, hogy az apa vagy a fiú, tehát a férfi volt a tekintélyesebb személy.

Sőt találunk példákat arra is, hogy még egy újabb férfi családtag nevével pontosították az elhunyt személyét. Úgy igyekeztek őt identifikálni, hogy közben az asszony nevének egyetlen eleme sem szerepelt a bejegyzésben: *Bognár György felesége, Démi István Bánki pred: Leánya* (1733).

Egy érdekes példa a *Hamlinak anyja egy jó Öreg asszony* (1732). A *Hamli* feltehetően családnév, talán a fiú neve, de ez a megnevezés nem található a családnévállományban. Mivel csupán egy ide vonatkozó példát találtam, ezért külön csoportot nem alkothat, úgy vélem, hogy az előző típushoz áll közel.

10. Az asszony leánykori teljes neve.

Szintén csak néhány példa akadt erre a névhasználati típusra. Az első név jelzi, hogy férjezett személyt azonosított, a második példa valószínűleg hajadon személy neve volt, a harmadik esetben a családnév végződése alapján arra következtethetünk, hogy az elhunyt személy német nemzetiségű volt.

Légrádi Éva özvegy asszony (1748); *a Szegény Öreg Csapó Jutka* (1742); *Eva Berkin egy szegény özvegy* (1735). Egy II. József-féle összeírásból származó név az

első példával azonos, *Dursa Pulcheria özvegy Purgerné* (polgári személy). A lakóhelye (Rác utca), valamint a család- és keresztnéve alapján biztosan állítható, hogy az úJVárosi rákok közül való az asszony, tehát a szerb közösségnek a névhasználatát illusztrálja az idézett bejegyzés.

11. A férj teljes neve + *felesége, özvegye* stb. és az asszony leánykori családneve.

A kevés példa jelzi, hogy nem jellemző névtípus. *Christoph Lohrman felesége Nata Mannschberg* (1731); *Kovatsits István hűtVös társa nata Szabó* (1742). Ezt inkább a német családnevük esetében találtam, megnevezi a névforma az asszony házasság előtti családnevét, tehát *Kovatsits István hitvese „született” Szabó*. A megszokott magyar névhasználatától idegen, a latin és a német nyelv hatása idézhette elő.

12. A személy azonosítása tulajdonnévi elem használata nélkül történik.

A meghalt személyek névtelenek. Általában idegeneket jelölt a bejegyzés, de lehetnek közöttük olyanok, akikre a körülírás alapján a helyi közösség biztosan ráismert. *Egy öreg szegín koldusok közül való asszon* (1726); *Egy szegén jövevény asszony* (1728); *egy szegény öreg Németh asszony* (1735); *egy szegény öreg guta ütött asszony* (1735); *Egy Szegény Svábné asszony* (1735). Feltételezésem szerint a 'német' és a 'sváb' szó a nemzetiségi hovatartozást jelölte. A névhiány és a körülírás teljes szövege az elesett, szegény és idős asszonyok társadalmi helyzetét, megítélését tükrözi.

3. A gyermekekre vonatkozó névhasználat. – A családnévhasználat megszilárdulásának folyamata a gyermekek nevének rögzítésén is nyomon követhető. A gyermekek megnevezése eléggé egyhangú. Ugyanis szinte mindig az apa teljes nevével nyelvtani viszonyban álló, a gyermekekre vonatkozó közszó nevezi meg a meghalt fiút vagy leányt. Tehát a családnév ismerete, használata, öröklődése bizonyos, de csak a felnőtt férfihoz kapcsolódva. Viszont a gyermek teljes nevének rögzítését nem érezték fontosnak. A gyermek nevének írásából, pontosabban legtöbbször a körülírás gyakorlatából nyelven kívüli tényezőkre és szokásokra utaló folyamatokra bukkanhatunk. A gyermekeket ugyanis a magyar nyelvű protestáns anyakönyvekben 1749-ig szinte kivétel nélkül csak a szülő neve alapján lehet azonosítani. Azaz ismert a családnév az apa neve folytán, de nem rögzítették a keresztnévüket. Őket a legritkább esetben nevezték meg a saját keresztnévükön, csupán csak köznévi tartalmú körülírással jelölték, azaz *kis fia, fiatskája, kis fiatskája, leánkája, leánykája, kis leánkája, kis leánya* a teljes néven megnevezett apának. Az apa nevével birtokviszonyban állt a közszó. Gyakran még a meghalt gyermek neme sem derült ki a bejegyzésből: *gyermetskéje, pitzin gyermetskéje, kis gyermetskéje, kis gyermeke, kettős gyermetskéi*. Előfordult, hogy nem az apa, hanem az anya személyével kapcsolták össze a gyermeket, de ilyenkor is csak az apa nevét írták le, hiszen ez volt az asszonynév alapja is. Néha viszont ezekből a szerkezetekből sokat megtudhattunk a családi állapotokról anélkül, hogy az anya vagy az éppen meghalt gyermek nevére kaptunk volna információt: *Koroknyai Istvánnának árva leánkája* (1734); *Méhes Istvánné szegény asszonynak 11 esztendő fia* (1732); *Csuti Mihál oskolába járó fiatskája* (1729). A gyermek keresztnévét csak abban az esetben jegyezték le, ha már felnőtt vagy felnőtt kor közeli

életkorban hunyt el: *Néhai Nzetes Káldi Mihálynak Árvája Catharina Süket és Néma lévén* [58 éves] (1723); *Zapfel Mátyásnak itt német kovátsnak 17 esztendőös fiát, Mihált* [temette] (1725). Kiírták akkor is a gyermek nevét, ha az *Uram*, a *Nemzetes* névkiegészítőkből arra lehetett következtetni, hogy a társadalmi rangsorban magasabban helyezkedett el a családfő: *Lehner György Uram leánkája Mária Rosina* (1737). Ezen utóbbiakból a gyermek teljes neve kikövetkeztethető.

A protestáns anyakönyvezés 1749 és 1783 között szünetelt, ebben a bő három évtizedben a római katolikus anyakönyvekben vezették az evangélikus és a református neveket is. Így a protestáns felekezetekhez tartozó gyermekek neve a század első felében és az utolsó két évtizedében követhető nyomon. A jellemző példák alapján három típus rajzolódott ki.

1. A gyermekek azonosítása névkörülírással történt:

a) Az apa teljes neve + *gyermetskéje* vagy *pitzin gyermetskéje* vagy *kis gyermetskéje* vagy *kis gyermeke* vagy *kettős gyermetskéi*: *Kováts Mihály kis gyermetskéje* (1741); *Nagy István Újvárosi Sellér gyermetskéje* (1737).

b) Az apa teljes neve + *kis fia* vagy *fiatskája* vagy *kis fiatskája* vagy *leánkája* vagy *leánykája* vagy *kis leánkája* vagy *kis leánya*: *Barát Pál 16 esztendőös hajadon leánya* (1729); *Szabó Gáspár meg hagyott kisleánykája* (1734).

c) Az asszonynev: a férj teljes neve + *-né* képző és a *leánkája* vagy *leánya* vagy *fiacskája*: *Koroknyai Istvánnénak árva leánkája* (1734); *Fülöp Mártonné fiacskája* (1744).

d) A nagypapa teljes neve és az *unokája* névkiegészítő: *Koáts Istvánnak Unoka leánkája* (1728).

e) Az apa családneve + *gyermetskéje*, *fia*, *lánya stb.*: *Egy Tóth nevű ember gyermetskéi* (1737); *Röjtöki Leánykája* (1737); *Seregél Uram gyermetskéje* (1737).

2. Az apa családneve vagy az anya asszonyneve és a gyermek keresztnéve alapján kikövetkeztethető a meghalt gyermek teljes személynéve:

a) Az apa teljes neve + a gyermek keresztnéve: *Lehner György Uram leánkája Mária Rosina* (1737); *Néhai N. Káldi Mihálynak Örse Leánya* [13éves] (1741); *Nzetes Doctor Gömöri Dávid Uram Fiatskája György* (1739); *Conrádi György Uramnak Deáki iffiú fia György* (1745).

b) Az asszonynev: a férj teljes neve + *-né* képző és a *gyermek keresztnéve*: *N[emze]tes Fabritius Györgyné assz: Leánya Susanna* (1739).

3. A teljes személynévvel történő azonosítás. A fiatal teljes neve: *Fütyty Örse hajadon leányzó* (16 éves) (1744). A névkiegészítővel is jelzi, hogy őt már felnőttnek tekintette a közösség, így a leány teljes személynévét rögzítette a bejegyző személy.

A különböző kategóriákat százalékos részesedésük alapján nem jellemeztem, ugyanis nem volt értelme az egyes típusok arányait vizsgálni, mivel oldalakon át csak körülírásos névalakokat találtam, elvértve akadt olyan bejegyzés, ahol a gyermeket saját tulajdonnévvel azonosították.

Viszont az asszonyneveknél már említett 5–5 esztendőben a gyermekek megnevezését szintén kigyűjtöttem a különböző felekezetek anyakönyveiből, ennek százalékos értéke alapján mutatom be az eredményt.

3. táblázat

A gyermeknevek a halotti anyakönyvekben 1739–43 között

	római katolikus	evangélikus	református
körülírás (nincs névbejegyzés)	4 (1,6%)	119 (87,5%)	56 (93,3%)
azonosítás (van névbejegyzés)	251 (98,4%)	17 (12,5%)	4 (6,7%)
bejegyzések száma	255	136	60

Az 1739 és 1743 közötti időben a római katolikus anyakönyvben szinte mindig lejegyezték a megszületett gyermek keresztnévét és a szülők nevét. A latin nyelvűség okozhatta a bejegyzés következetességét. A protestáns anyakönyvekben a már fent ismertetett példáknek megfelelően a gyermekek körülbelül 90 százalékának nem írták le a keresztnévét, így tehát esetükben írott formában teljes személynévhasználatról nem beszélhetünk.

4. táblázat

A gyermeknevek a halotti anyakönyvekben 1789–93 között

	római katolikus	evangélikus	református
körülírás (nincs névbejegyzés)	0	0	8 (7,1%)
azonosítás (van névbejegyzés)	308 (100%)	312 (100%)	105 (92,9%)
bejegyzések száma	308	312	113

A század vége felé közeledve gyökeresen megváltozott az anyakönyvvezetés gyakorlata. Éppen ez lesz a legfőbb oka annak, hogy erre az időszakra megszűnnek a különböző körülírásos formák. Ahogy már utaltam rá, megváltozott az anyakönyvek szerkezete, táblázatos formában írták az elhunyt személyekről a feljegyzést, így a bejegyző papok, lelkészek kényszerítve voltak a teljes személynév rögzítésére. Ezt az eredményt tükrözi a táblázat.

III. Összegzés. – A fenti adatokból leszűrhető eredményeket összegezve megállapítható, hogy a XVIII. század első évtizedeiben a férfiak családnevének használatában még időnként bizonytalanság volt tapasztalható. De ez a század közepére szinte meg is szűnt. Csupán néhány egyedi eset lehet kivétel ez alól. A férfikeresztnéveket szintén szabályosan rögzítették, írásban csaknem mindig teljes alakúak voltak, elvéve találni olyan bejegyzést, amelyik feltehetően a mindennapi névhasználatra utalt: *Zsiga, Miska, Bence*. Az asszony- és gyermeknevekkel összevetve megállapítható, hogy a férfiak személynévének írásban történő használata már letisztult, véglegesnek, következetesnek mondható. Ugyanekkor az asszonyneveknek sokféle változata élt egymás mellett, viszont a különböző típusok gyakorisága eltérő volt. Amikor a feleség család- és keresztnéve is olvasható az anyakönyvben, akkor gyakran tapasztalható, hogy a férfiak keresztnévvel ellentétben a női keresztnévnek a becézett formáját rögzítették: *Panna, Jutka, Örzse*. Ennek is lehet társadalmi üzenete, amely szerint a férfi az, aki örököl és örökít, aki a családfő, tehát az ő pontos család- és keresztnévére oda kellett figyelni. A férfinak volt társa-

dalmi rangja, ezt a névhasználat is megmutatta. Ezzel ellentétben a nők névvel történő azonosítását nem tartotta fontosnak, nélkülözhetetlennek sem a szűkebb, sem a tágabb környezetet. A nők megnevezésének társadalmi súlytalanságát jól tükrözi az alábbi példa: *Néhai Tóth Jánosnak leánya Német Gergelné* (1743).

B. GERGELY PIROSKA szerint: „a Timár Jánosné típust alapformának kell tekintenünk” nemcsak gyakorisága folytán, hanem folytonossága okán is (1993: 125). Újváros névanyaga szintén bizonyítja, hogy valóban ez a jellemző névtípus, de az itt elemzett anyagban a második helyre került gyakoriság tekintetében.

A bemutatott asszonynevek példákat szolgáltattak a névhasználat sokszínűségére. Ez a tarkaság viszont egyértelműen arról tanúskodott, hogy nem volt még következettség az asszonynevek használatában, nem volt még kikristályosodott névforma.

A gyermekek teljes nevének írásban történő következetes használata ugyancsak a XVIII. század vége körül szilárdult meg. Azonban a szóbeliségben a közösség tagjai még nagyon sokáig a felmenők neve alapján azonosították a gyermekeket.

Kulcsszók: a családnévhasználat társadalmi meghatározottsága, asszonynevek, névkiegészítők, megkülönböztető névelemek.

A hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1949. A régi magyar személynévadás. Néptudományi Intézet, Bp.
- B. GERGELY PIROSKA 1993. Az erdélyi asszonyok régi megnevezéséről. *Névtani Értesítő* 15: 118–25.
- B. GERGELY PIROSKA 1995. Mesterségűző asszonyemberek megnevezései az erdélyi régióban. *Magyar Nyelv* 186–91.
- FERCSIK ERZSÉBET 2003. A nők hivatalos megnevezése a XVII–XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis az ördöghi inczelkedesből büös, bajos eördögös Asszoniok neveiről. *Névtani Értesítő* 25: 115–22.
- FERCSIK ERZSÉBET 2005. Az asszonyok megjelölésére szolgáló névformák és a névhasználat a 17–18. században. *Névtani Értesítő* 27: 31–9.
- FERCSIK ERZSÉBET 2008. A női nevek kutatása a magyar névtudományban. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Bp.* 342–9.
- HAJDÚ MIHÁLY 1998. A tulajdonnév „meghatározása”. *Névtani Értesítő* 20: 5–12.
- HAJDÚ MIHÁLY 1999. A személynevek közszói elemeiről. *Névtani Értesítő* 21: 274–80.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. Általános és magyar névtan. Osiris, Bp.
- MORVAI GYULA 2007. Győri Polgárkönyv 1600–1743. *Városi Levéltári Füzetek* 10. Győr.
- ÖRDÖG FERENC 1975. Az asszonyok megnevezése a népnyelvben. In: SZATHMÁRI ISTVÁN – ÖRDÖG FERENC szerk. 1975. *Pais Dezső tudományos emlékülés Zalaegerszegen. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 140. Bp. 69–72.
- PAIS DEZSŐ 1951. A *-né* képző. *Magyar Nyelv* 1–12.
- PAPP LÁSZLÓ 1960. A nők megnevezése a XVI. század 2. felében. *Magyar Nyelvjárások* 40: 56–89.

VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA 2006. Történeti személynevek a Rábaközéből (1690–1895). VH – Famulus Bt., Győr.

VARGA JÓZSEFNÉ HORVÁTH MÁRIA

Personal names in 18th-century Győr–Újváros

A sociolinguistic study

It is a generally held view among onomatologists that family names began to be permanently and consistently used in Hungarian in the 18th century. This paper attempts to support this view by a sociolinguistic investigation of personal names used in the 1700s in Újváros (a town near Győr). Our analysis in terms of gender, age, and social status has confirmed the above claims. The use of men's names – that is, the inherited family name followed by the full form of the person's Christian name – had become uniform by the middle of the century. Married women's names, on the other hand, still exhibited variability at that time. Many ways of individualisation can be found in the sources, but two types emerge as typical: the husband's full name with the common noun 'his wife' (or some synonym thereof) added, and the husband's full name with the suffix *-né* 'Mrs'. Most married women's names tried to identify their bearers periphrastically. The use of names with respect to children became unified by the end of the 18th century. That was the time when children were first consistently referred to by family name and Christian name in writing. The study is based on death certificates issued by Catholic and Protestant churches of Újváros.

Keywords: social determination of the use of family names, married women's names, name complements, distinctive constituents of names.

MÁRIA VARGA HORVÁTH